



תת"ח (תקשורת תומכת וחליפית)

מהו תת"ח?

תת"ח (תקשורת תומכת וחליפית) - מגוון אמצעים התומכים בתקשורת מילולית לקויה או מחליפים אותה, ומאפשרים דרכים נוספות להעברת המסר התקשורתית. התת"ח מיועד לאנשים בכל הגילאים, כאשר ישנם אנשים שמשתמשים בתת"ח לאורך כל חייהם, ואחרים עשויים להשתמש בתת"ח רק לזמן קצר. התת"ח כולל את כל צורות התקשורת מלבד דיבור מילולי, על מנת להביע מחשבות, צרכים, רצונות ורעיונות. פעמים רבות, תחילת השימוש בתת"ח יהיה לצורך בקשה, אך חשוב לזכור כי התת"ח מיועד למגוון הכוונות התקשורתיות (שיתוף, מענה, שאלה, סירוב/ מחאה, ועוד). (Augmentative and Alternative Communication (AAC), n.d).

התקשורת באמצעות תת"ח מתחלקת לשני סוגים עיקריים: עם עזרים (Communication Aided) וללא עזרים (Communication Unaided). תקשורת ללא עזרים כוללת את השימוש בג'סטות וסימונים, הבעות פנים, אפקט, מימיקה, הפקות קוליות ועוד. לעומת זאת, תקשורת עם עזרים דורשת חומר חיצוני או ציוד, וניתן לחלקה לשני סוגים: הסוג הראשון כולל עזרים אלקטרוניים כגון מחשב תקשורת, מכשיר מייצר דיבור אלקטרוני, מערכת מיקוד מבט, אייפד, ועוד. הסוג השני כולל עזרים לא אלקטרוניים, כגון לוח תקשורת, סמלים, תמונות, לוח אותיות או ספר תקשורת. בעת התאמת מערכת תת"ח חשוב לזכור כי התת"ח יכול לכלול במקביל שימוש בכל אחד מהאמצעים. בנוסף, יש לתת את הדעת לגבי התאמת סוג התת"ח לכל משתמש, שכן יהיו משתמשים שיתרמו יותר מסוג אחד של תת"ח ופחות מסוג אחר. (Augmentative and Alternative Communication (AAC), n.d).

הסיבות לשימוש בתת"ח

- תמיכה בהבעת שפה מילולית - משתמשי התת"ח יכולים להיות כאלה שיש להם קושי בהבעת השפה (לא מצליחים להפיק שפה מילולית, או מפיקים אותה באופן שאינו מובן/אינו תקשורתית, למשל: היגוי משובש במיוחד או אקולליה רבה). השימוש בתת"ח במקרה זה מייצר חווית הצלחה בתוך אינטראקציה, מפחית לחץ מהדרישה לדיבור, ויכול לצמצם תסכול והימנעות מדיבור.

- **תמיכה בהבנת השפה המילולית** - נסו לדמיין את עצמכם יושבים במסעדה בחו"ל ולא מצליחים לקרוא את התפריט. האם תמונה של כל מנה לצד המלל תקל עליכם למצוא את מבוקשכם? עבור ילדים ואנשים עם קושי בהבנה או בעיבוד שפה מילולית, מתן תמיכה נוספת דרך הערוץ החזותי מעלה את הסיכוי להבנת המסר, מכיוון שהתת"ח מאפשר קלט דרך ערוץ נוסף ו/או אחר מזה השמיעתי וזמן עיבוד ארוך יותר בהשוואה למסר השמיעתי שנשמע ונעלם. בנוסף, הוא מאפשר חזרה של המשתמש אל המסר במידת הצורך (בגלל מוסחות, או קשיים בעיבוד).
- **אמצעי לוויסות ועידוד השתתפות** - כאשר אנו מבינים מה מתרחש סביבנו ומה עומד לקרות, אנו פנויים יותר לקחת חלק, ללמוד ולתקשר. כאמור, מתן תמיכה חזותית יכול לתרום להבנת הסיטואציה, ובכך לסייע להפחית חרדה. לכן, השימוש בתת"ח יכול להוות גם אמצעי מווסת עבור ילדים ואנשים הנמצאים בחרדה בסיטואציות שונות. בעת שימוש בתת"ח ניתנת למשתמש ההזדמנות להרגיש שהוא יכול ומובן, וכך לפתח את תחושת "העצמי". לצד זאת, פעמים רבות התת"ח מאפשר למשתמשים לפתח שפה ומעודד את הופעת הדיבור.

האם תת"ח יכול לעכב או למנוע דיבור?

פעמים רבות עולה השאלה האם שימוש בתת"ח יכול להחליף או לעכב את הופעת הדיבור. ראוי לציין כי המחקר הרב שקיים מצביע על מגמה הפוכה! בסקירת ספרות מקיפה שבוצעה לא נמצא אף מקרה בו שימוש בתת"ח הוביל לירידה בהפקת דיבור, וב- 89% מהמקרים תת"ח הוביל לשיפור בהפקת דיבור (Millar et al., 2006).

דגשים לשימוש בתת"ח

- שפה המועברת דרך הערוץ החזותי היא שונה וחדשה ביחס לזו המדוברת, ועל כן רכישתה מצריכה חשיפה ממושכת וקבועה. לכן, חשוב לתת למשתמש התת"ח הזדמנויות רבות להיחשף לשפה החזותית כדי שיוכל להבינה גם לפני שישתמש בה, ובעיקר בזמן אינטראקציה משמעותית עבור המשתמש ובסיטואציות יומיומיות.
- כמו בשפה דבורה, גם בעת השימוש בתת"ח חשוב להתאים את אורך המבע בו אנו משתמשים לרמה השפתית של המשתמש, לפרופיל הסנסו-מוטורי שלו, ולרמתו ההתפתחותית.
- כאשר משתמשים בתת"ח שאינם וורבלים מתחילים לדבר באופן מילולי, לא ניקח להם את אמצעי התקשורת, אלא נחזק ונגיב להפקות הקוליות, ובמקביל נמשיך לפתח את השימוש בתת"ח. כיוון שהדיבור הינו האמצעי הטבעי בו ילד מתקשר, ברגע שישתפר הדיבור, יגבר השימוש בו כשפה על פני התת"ח. חשוב שהצורה (דיבור במקום תת"ח) בה הילד מתקשר לא תפגע בתוכן (אוצר המילים), וכמובן גם לא בשימוש בשפה.

- כמו שפה דבורה, שימוש בתת"ח נעשה באמצעות למידה וחשיפה, ולכן עלינו להשתמש בתת"ח בעצמנו- להשתמש בג'סטות תוך כדי שאנו מדברים, לתת תמיכה חזותית באמצעות חפץ או תמונה, או במקרים בהם למשתמש יש כבר מערכת תקשורת בנויה, נשתמש בה במקביל להפקה מילולית. ככל שהמשתמש יהיה חשוף לשימוש האחרים בתת"ח, יכולתו לרכוש את השפה תגדל.
- התאמת אמצעי התקשורת דורשת חשיבה מעמיקה וידע רב, ועל כן התהליך נעשה ביחד עם קלינאית תקשורת, שתוכל לסייע בתהליך הבחירה, הבנייה וההטמעה של אמצעי התקשורת בהתאם ליכולות המוטוריות, התקשורתיות, הקוגניטיביות- שפתיות, והרגשיות של כל משתמש. במידת הצורך, הקלינאית תתייעץ עם מרפאה בעיסוק ו/או פיזיותרפיסטית להתאמת האמצעים.

מקורות

Augmentative and Alternative Communication. (n.d). American

Speech-Language-Hearing Association.

<https://www.asha.org/public/speech/disorders/aac/>

Augmentative and Alternative Communication. (n.d). American

Speech-Language-Hearing Association. <https://www.asha.org/njc/aac/>

Millar, D. C., Light, J. C., & Schlosser, R. W. (2006). The impact of augmentative and alternative communication intervention on the speech production of individuals with developmental disabilities: A research review. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research: JSLHR*, 49(2), 248–264.

נכתב על ידי רותי ויצמן-קלינאית תקשורת, אחראית תחום תקשורת ושפה בגנים מטעם אלו"ט, אלונה סופי וכן שאול-קלינאיות תקשורת.